

Szok cenowy na europejskim rynku gazowym w 2021 roku – dominacja Rosji i wpływ innych zjawisk globalnych

Artykuł został ukończony i oddany do prac redakcyjnych jeszcze przed agresją rosyjską i wybuchem wojny na Ukrainie w lutym 2022 r. Niektóre fragmenty tekstu – w toku prac redakcyjnych – zostały uzupełnione o wydarzenia, których przebieg poznaliśmy już po 24 lutego 2022 r. Tekst nie traktuje o tym co wydarzyło się po wybuchu wojny na Ukrainie, jednak jego lektura skłania do refleksji nad tym w jakim miejscu znaleźliśmy się jako Europa przed tym tragicznym wydarzeniem. Kryzys energetyczny w Europie nie rozpoczął się 24 lutego 2022 r., a decyzje, podejmowane przez państwa UE na przestrzeni dekad sprawiły, że jego skutki są dziś tak dotkliwe.

Pod koniec 2021 r. ceny gazu ziemnego na rynku hurtowym w Europie poszybowały w górę i utrzymywały się na poziomie powyżej 100 euro/MWh. Rekord notowań giełdowych padł 21 grudnia 2021 r., kiedy zakończona sesja wskazała cenę 180,5 euro/MWh, czyli prawie 2200 USD/1000 m³¹. Niski stan napełnienia rosyjskich magazynów gazu w Europie przed i w trakcie sezonu zimowego 2021/2022 wskazywał, że zbliżający się okres grzewczy nie będzie należał do najłatwiejszych. Jednak pięciokrotne podwyżki cen gazu ziemnego były prawdziwym szokiem. Trwający w Europie kryzys gazowy skłania do refleksji na temat działań Unii Europejskiej (UE) w obszarze bezpieczeństwa dostaw surowca.

Celem artykułu jest przeanalizowanie wpływu Rosji na wahania cen gazu ziemnego na rynku europejskim od koniec 2021 r. oraz zweryfikowanie czy strategia bezpieczeństwa energetycznego UE realnie wpływa na ograniczanie problemów w zakresie bezpieczeństwa dostaw gazu ziemnego. Tezą artykułu jest stwierdzenie, że działania Rosji jako dominującego dostawcy gazu ziemnego na rynku europejskim miały istotny wpływ na podwyżkę

¹ Dutch TTF Natural Gas Calendar Month Futures, <https://pl.tradingview.com/symbols/NYMEX-TTF1%21/> (12.02.2022).

cen surowca w 2021 r., ale nie był to jedyny czynnik. Istotne były też zjawiska w innych regionach świata, takie jak ekspansja ekonomiczna na rynkach azjatyckich, katastrofy naturalne w Ameryce Północnej i Południowej oraz kondycja globalnej gospodarki po wybuchu pandemii COVID-19. Pytania pomocnicze dotyczą trafności diagnozy i proponowanych działań w ramach strategii bezpieczeństwa energetycznego UE w kontekście mierzenia się ze współczesnymi wyzwaniami oraz roli jaką w budowaniu bezpieczeństwa gazowego UE miał odgrywać gazociąg Nord Stream 2 („gazociąg NS2”).

W artykule zastosowano metodę analityczną, polegającą na zestawieniu zapisów dokumentów strategicznych i programowych UE w obszarze bezpieczeństwa energetycznego z obserwowanymi zjawiskami zachodzącymi na globalnym i europejskim rynku gazowym w latach 2006-2021. Artykuł jest niejako kontynuacją wybranych tez postawionych przez autorkę w jej pracy doktorskiej przygotowanej w 2018 r. pt. *Bezpieczeństwo gazowe Polski w kontekście polityki bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej*. Ze względu na dynamikę tego tematu w artykule przywołane są liczne komentarze Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM), Ośrodka Studiów Wschodnich (OSW) oraz materiały publikowane przez Centrum Informacji o Rynku Energii (CIRE).

W artykule są zastosowane ograniczenia czasowe, mieszczące się w okresie od pierwszej dekady XXI wieku, w której Europa mierzyła się z poważnymi kryzysami gazowymi (2006 i 2009 r.) aż do początku lutego 2022 r. Zakres artykułu nie obejmuje analizy zjawisk i działań, do których doszło w konsekwencji wybuchu wojny w dniu 24 lutego 2022 r. rozpoczętej w związku z agresją Rosji na Ukrainę.

Rosja – dominujący dostawca gazu ziemnego w Europie i strategia bezpieczeństwa energetycznego UE

Napięte stosunki na linii UE-Rosja niewątpliwie mają wpływ na cenę gazu ziemnego na rynku europejskim. Odwołując się do najnowszych danych opublikowanych w ramach *EU Energy in Figures – Statistical Pocketbook 2021*, który referuje do danych z 2019 r., UE w ujęciu całościowym uzależniona jest od importu gazu ziemnego w blisko 90%. Największym dostawcą gazu ziemnego do UE jest Rosja (41,3% całości dostarczanego wolumenu gazu do UE), kolejno Norwegia (16%), a następnie Algieria (7,8%) i Katar (5,4%)². Roczny wolumen konsumowanego gazu w UE w 2019 r. to 373 mld m³, co

² *EU Energy in Figures, Statistical Pocketbook 2021*, European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021, s. 24-26.

stanowi 23,1% bilansu paliwowo-energetycznego konsumpcji brutto³. Analizując dane warto podkreślić dwa fakty:

- uzależnienie UE od importu gazu rosło z roku na rok, zawsze utrzymywało się na wysokim poziomie, jednak między rokiem 2000 a 2019 wzrosło o 24% (2000 r. - 65,7%, 2019 r. - 89,7%)⁴,
- Rosja jest największym dostawcą gazu ziemnego do UE ale również największym eksporterem innych surowców energetycznych, tj. ropy naftowej (26,9%) i węgla kamiennego (48,5%)⁵.

Niezależnie od układu sił i ilości graczy na europejskim rynku gazowym, Rosja od lat miała największy udział w imporcie gazu do UE z lekką tendencją wzrostową z 37,5% w 2015 r. do 41,3% w 2019 r. Ważną rolę odgrywają także dostawcy skroplonego gazu naturalnego (**LNG**) jak np. Katar, który jest przykładem państwa mającego stabilny udział w imporcie gazu do UE i utrzymuje się on od 2015 r. na poziomie 5-7%. W 2018 r. do grona dostawców gazu do UE z kierunku północnego dołączyła Wielka Brytania, a od 2019 r. do listy największych importerów LNG dołączyły Stany Zjednoczone, które obecnie plasują się na 6 miejscu. W związku z pojawianiem się nowych graczy na rynku gazowym UE zauważalny jest też kurczący się udział importu norweskiego (kierunek północny), który z 32,5% w 2015 r. spadał do 16% w 2019 r.⁶ Z końcem 2022 r. planowane jest oddanie do użytku nowego połączenia Baltic Pipe, które otworzy dostęp do złóż na Norweskim Szelfie Kontynentalnym⁷. W danych z 2019 r. odnotowany jest także spadek udziału importu gazu z kierunku południowego szlakiem algierskim. Spadek ten pogłębi się w kolejnych zestawieniach statystycznych, gdyż w 2021 r. doszło do wstrzymania przesyłu surowca algierskiego gazociągiem GME biegnącym przez terytorium Maroko do Hiszpanii. Prezydent Algierii, Abd al-Madżid Tabbun, nie przedłużył wygasającego w listopadzie 2021 r. kontraktu na przesył gazu przez Maroko, co jest spowodowane konfliktem o przynależność Sahary Zachodniej. Szlak ten stanowił istotną część dostaw gazu do Hiszpanii, a to tylko pogłębi trwający kryzys energetyczny w Europie⁸.

³ *Ibidem*, s. 22-23, 45.

⁴ *Ibidem*, s. 24.

⁵ *Ibidem*, S.67-68

⁶ *EU Energy in Figures, Statistical Pocketbook 2021-2017*, European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021, s. 26 (2021-2017).

⁷ Więcej na temat „Baltic Pipe”: A. Kulaga, „Bezpieczeństwo gazowe Polski w kontekście polityki bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej”, Rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2018, s. 208-2010.

⁸ M. Zaniewicz, *Algieria wstrzymuje eksport gazu do Europy przez Maroko*, PISM, <https://www.pism.pl/publikacje/algieria-wstrzymuje-eksport-gazu-do-europy-przez-maroko> (7.01.2022).

Utrzymujący się wzrost poziomu uzależnienia od dostaw gazu ziemnego z kierunku wschodniego dziwi o tyle, że już w maju 2014 r. Komisja Europejska opublikowała *Europejską Strategię bezpieczeństwa energetycznego* (Strategia)⁹. Dokument był odpowiedzią na kryzysy gazowe z lat 2006 i 2009 na linii Ukraina-Rosja i wynikające z nich obawy UE¹⁰. Głównym założeniem Strategii było ograniczanie uzależnienia Unii od importu surowców energetycznych oraz dominującej pozycji jednego dostawcy energii w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. W 2014 r. przeprowadzono testy wytrzymałościowe bezpieczeństwa energetycznego tzw. *stress testy*. Na podstawie wyników symulacji określono krótko- i długo-terminowe wyzwania dla UE związane z potencjalnymi zakłóceniami dostaw gazu w różnych państwach europejskich oraz opracowano rekomendacje radzenia sobie z negatywnymi skutkami takich sytuacji¹¹.

Rozwinięciem Strategii oraz przeprowadzonych *stress testów* była opublikowana przez Komisję Europejską w 2015 r. *Strategia Ramowa na rzecz stabilnej unii energetycznej opartej na przyszłościowej polityce w dziedzinie klimatu*. Unia energetyczna opiera się na pięciu, powiązanych ze sobą filarach: 1) bezpieczeństwo energetyczne, solidarność i zaufanie, 2) zintegrowany europejski rynek energii, 3) efektywność energetyczna przyczyniająca się do ograniczania popytu, 4) dekarbonizacja gospodarki, 5) badania naukowe, innowacje i konkurencyjność. Pierwszy z filarów, czyli bezpieczeństwo energetyczne, solidarność i zaufanie dotyczył właśnie wzmocnienia bezpieczeństwa gazowego UE i dywersyfikacji szlaków dostaw surowca do UE. Cele te miały być realizowane m.in. dzięki budowie infrastruktury różnicującej portfel dostawców gazu do państw UE uzależnionych od importu z jednego kierunku – najczęściej wschodniego. Duży wysiłek w tym zakresie widoczny jest w projektach realizowanych w ramach korytarza gazowego Północ-Południe biegnącego od wybrzeża Polski przez Czechy, Słowację i Węgry aż do chorwackiej wyspy Krk¹². Istotny nacisk położono także na zmiany prawodawstwa unijnego i opracowanie mechanizmów solidarnościowego działania w okresie kryzysu, m.in. zaktualizowano przepisy *Roz-*

⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, *Europejska strategia bezpieczeństwa energetycznego*, Bruksela, dnia 28.5.2014 r. COM(2014) 330 final.

¹⁰ Więcej na temat „kryzysy gazowe 2006 i 2009”: A. Kułaga, „Bezpieczeństwo gazowe Polski...”, *op. cit.*, 149-151.

¹¹ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the short term resilience of the European gas system Preparedness for a possible disruption of supplies from the East during the fall and winter of 2014/2015, COM(2014) 654 final, Brussels, 16.10.2014 r.

¹² *Korytarz Północ-Południe*, GAZ-SYSTEM S.A., <http://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/integracja-z-europejski-systemem/korytarz-polnoc-poludnie> (07.01.2022).

porządzenia dotyczącego środków zapewniających bezpieczeństwo dostaw gazu¹³, Decyzji ustanawiającej mechanizm wymiany informacji w odniesieniu do umów międzyrządowych i instrumentów niewiążących w dziedzinie energii między państwami członkowskimi a państwami trzecimi¹⁴ oraz przyjęto dwie strategię dotyczące: 1) Skroplonego gazu ziemnego (ang. *liquefied natural gas*, LNG) i magazynowania gazu oraz 2) Ogrzewania i chłodzenia¹⁵.

Przyjęte dokumenty miały poprawić bezpieczeństwo dostaw gazu do UE, poprzez wzmocnienie współpracy regionalnej i wspólne analizowanie ryzyka niedoboru dostaw surowca na rynku europejskim oraz eliminację klauzul abuzywnych z porozumień międzyrządowych z państwami trzecimi. Kolejnym etapem po zagwarantowaniu bezpieczeństwa dostaw miałyby być zwiększanie płynności rynku i obniżanie cen surowca na rynku wewnętrznym UE. Tymczasem, pod koniec 2021 r., ceny gazu ziemnego na rynku hurtowym w Europie poszybowały w górę i utrzymywały się na poziomie powyżej 100 euro/MWh. Był to bardzo duży wzrost ponieważ w I połowie roku ceny utrzymywały się na poziomie 20-30 euro/MWh, a dopiero we wrześniu zaczęły przekraczać cenę 50 euro/MWh. 21 grudnia 2021 r. została odnotowana rekordowa cena gazu ziemnego w wysokości 180,5 euro/MWh, czyli prawie 2200 USD/1000 m³¹⁶. Już na etapie przygotowań do sezonu zimowego było wiadome, że podaż gazu ziemnego na rynku UE będzie ograniczona w okresie grzewczym 2021/2022. Najistotniejszymi powodami tej sytuacji były narastające napięcia na linii Rosja-UE związane z budową gazociągu NS2 oraz opieszałość Rosji w napełnianiu jej podziemnych magazynów gazu zlokalizowanych w Europie. Porównując dane za ostatnie

¹³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1938 z dnia 25 października 2017 r. dotyczące środków zapewniających bezpieczeństwo dostaw gazu ziemnego i uchylające rozporządzenie (UE) nr 994/2010 (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. U. UE 280, 28.10.2017; więcej na temat: A. Kułaga, „Bezpieczeństwo gazowe...” *op.cit.*, s. 165-170.

¹⁴ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/684 z dnia 5 kwietnia 2017 r. ustanawiająca mechanizm wymiany informacji w odniesieniu do umów międzyrządowych i instrumentów niewiążących w dziedzinie energii między państwami członkowskimi a państwami trzecimi i uchylająca decyzję nr 994/2012/UE, Dz.U.U.E.L.2017.99.1; więcej na temat: A. Kułaga, „Bezpieczeństwo gazowe...” *op.cit.*, s. 171.

¹⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie strategii UE dotyczącej skroplonego gazu ziemnego i magazynowania gazu, COM(2016) 178 final, Bruksela, dnia 19.4.2016 r. oraz Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - Strategia UE w zakresie ogrzewania i chłodzenia, COM(2016) 51 final, Bruksela, dnia 16.2.2016 r.

¹⁶ A. P. Sikora, *Grudzień | Miesięczne podsumowanie w produkcji energii elektrycznej w Polsce w obszarze źródeł gazowych*, Instytut Studiów Energetycznych, CIRE.pl, 10.01.2022, <https://www.cire.pl/artykuly/rynek-gazu-bilans-miesiaca/grudzien--miesiecznie-podsumowanie-w-produkcji-energii-elektrycznej-w-polsce-w-obszarze-zrodel-gazowych-> (5.02.2022); Duth TTF..., *op.cit.*

dwa lata stan wypełnienia ww. magazynów w listopadzie 2021 r. był o ok. 65TWh niższy niż w roku 2020¹⁷.

Ukraińsko-rosyjskie kryzysy gazowe i kontrowersje wokół Nord Stream 2

Przypomnijmy, że gaz ziemny z kierunku wschodniego to historycznie i obecnie największe źródło dostaw surowca do państw członkowskich UE. Największa istniejąca infrastruktura przesyłowa gazu z kierunku wschodniego do UE to system magistrali przesyłowych „Braterstwo” biegnących z Rosji przez terytorium Ukrainy i dalej przez Słowację i Czechy aż do Niemiec. System ten może transportować nawet do 90 mld m³ gazu rocznie. W ujęciu historycznym blisko 70% dostaw rosyjskiego surowca do UE odbywało się za pomocą szlaku ukraińskiego. Ze względu na liczne napięcia na linii Ukraina-Rosja, znaczenie tego szlaku tranzytowego maleje. Kryzysy gazowe z 2006 i 2009 r., które zapoczątkowały prace nad strategią bezpieczeństwa energetycznego UE, były tylko początkiem dalszych sporów między ukraińskim Naftohazem a rosyjskim Gazpromem. Do kolejnych zakłóceń w dostawach gazu doszło w zimie 2015 r. już po aneksji Krymu przez Rosję. Cena rosyjskiego surowca gwałtownie wzrosła dla Ukrainy w okresie grzewczym, co z perspektywy Rosji generowało dług, dlatego też zdecydowano się na kolejne ograniczenia w dostawach gazu. Dyskusje między sąsiadami nie przynosiły efektów, a sytuacja znormalizowała się dopiero po włączeniu się Komisji Europejskiej i przeprowadzeniu rozmów trójstronnych. Kolejny już kryzys gazowy dał impuls Ukrainie do podjęcia decyzji o zaprzestaniu importu rosyjskiego gazu na potrzeby własne od 2015 r., utrzymując jednocześnie szlak tranzytowy do państw Europy Zachodniej. Jeszcze przed tymi wydarzeniami Naftohaz skierował do Trybunału Arbitrażowego w Sztokholmie dwa pozwy przeciwko Gazpromowi. Pierwszy dotyczył zawartego w 2009 r. kontraktu na dostawy rosyjskiego gazu na Ukrainę. W 2017 r. Trybunał orzekł na korzyść Naftohazu, odrzucając żądanie Gazpromu o uregulowanie rachunków za okres 2009-2017 r. wymuszonych klauzulą *take or pay*. Naftohaz miał zapłacić tylko za gaz zakontraktowany i dostarczony. Ponadto zniesiona została zawarta w kontrakcie klauzula reeksportu oraz zredukowany wolumen gazu zakontraktowany zgodnie z klauzulą przeznaczenia z 52 mld m³ do 5 mld m³ rocznie. Drugi pozew dotyczył kontraktu tranzytowego z 2009 r., a wyrok w tej sprawie zapadł 28 lutego 2018 r. W jego wyniku Gazprom został zobowiązany do wypłacenia Naftohazowi 4,63 mld USD odszkodowania w związku z przesyłaniem po 2009 r. mniejszych ilości gazu niż wynikało z zapisów kontraktowych.

¹⁷ A.P. Sikora, *Grudzień...*, *op. cit.*

Trybunał oddalił pozostałe dwa wnioski Naftohazu o dostosowaniu kontraktu między Rosją a Ukrainą do prawa UE, tzw. trzeciego pakietu energetycznego (dalej TPE) i o rewizji taryf tranzytowych. Pomimo odrzucenia kilku wniosków Naftohazu, oba wyroki Trybunału były zdecydowanie pozytywne dla Ukrainy. Reakcja strony rosyjskiej była szybka i gwałtowna. Do zakłóceń dostaw gazu szlakiem ukraińskim doszło już na następny dzień po ogłoszeniu wyroku ws. kontraktu tranzytowego. Dzień po ogłoszeniu orzeczenia Trybunału, Naftohaz informował o 20% obniżeniu poziomu ciśnienia w gazociągach biegnących przez terytorium Ukrainy w pierwszych dniach marca 2018 r.¹⁸ W kolejnych latach relacje między Ukrainą a Rosją nie uległy poprawie, wręcz odwrotnie - w 2022 r. jesteśmy w sytuacji, w której nie tylko bezpieczeństwo gazowe Ukrainy jest zagrożone przez działania rosyjskie, ale przede wszystkim jej bezpieczeństwo terytorialne.

Relacje z Ukrainą rzutują również na relacje Rosja-UE. UE, jeszcze przed wybuchem wojny na Ukrainie w 2022 r., oficjalnie odnosiła się negatywnie do agresywnych działań Rosji na terenie Ukrainy, w tym aneksji Krymu i działań hybrydowych na wschodniej granicy kraju. Kryzys gazowy w 2021 r. dodatkowo zaostrzył i tak napiętą już sytuację na granicy ukraińsko-rosyjskiej. Kolejnym przedsięwzięciem konfliktującym i tak skłócone już strony były plany związane z rozbudową gazociągu Nord Stream. Jego pierwsza nitka uzyskała pełną zdolność operacyjną w październiku 2012 r. Rurociąg biegnie pod dnem Morza Bałtyckiego z rosyjskiego Wyborgu do niemieckiego Lubminu koło Greifswaldu i pomija państwa Europy Środkowej. Może transportować do 55 mld m³ gazu rocznie. Projekt ten pomógł Rosji w realizacji tzw. strategii kleszczy energetycznych, której głównym założeniem jest gwarantowanie niezakłóconego przesyłu surowca do państw Europy Zachodniej, przy pomijaniu państw z historycznego obszaru wpływu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Jest to dobrze przemyślane i stosowane przez Rosję narzędzie nacisku politycznego względem słabszych militarnie i uboższych w surowce energetyczne państw regionu Europy Wschodniej. Zapowiedź budowy drugiej nitki kontrowersyjnego gazociągu w 2015 r., która podwoi obecne możliwości przesyłu surowca do 110 mld m³ rocznie, spowodowała jeszcze większe napięcia między Ukrainą a Rosją oraz tworzyła podziały wewnątrz UE.

¹⁸ S. Matuszak, S. Kadraś, *Arbitraż w Sztokholmie: strategiczny sukces Ukrainy, doraźne korzyści Gazpromu*, 28.12.2017, Ośrodek Studiów Wschodnich, za: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-12-28/arbitraz-w-sztokholmie-strategiczny-sukces-ukrainy-dorazne-korzysci> (22.01.2022); *Zwycięstwo Naftohazu nad Gazpromem: orzeczenie Trybunału Arbitrażowego w sprawie kontraktu tranzytowego*, Biuletyn Gazowy, Ośrodek Studiów Wschodnich, nr 5(38), 8.03.2018, s. 2-4. *Ostra reakcja Rosji na werdykt arbitrażowy w sprawie Gazprom–Naftohaz*, Biuletyn Gazowy, Ośrodek Studiów Wschodnich, nr 5(38), 8.03.2018, s. 4-6.

Zdecydowanymi przeciwnikami budowy tego gazociągu były przede wszystkim: Ukraina i Polska. Choć Komisja Europejska wielokrotnie podkreślała, że projekt ten uderza w solidarność europejską i nie jest spójny z koncepcją unii energetycznej, to państwa członkowskie UE były podzielone i nie mówiły jednym głosem w tej sprawie. Co więcej UE nie dysponuje instrumentami, które mogłyby zatrzymać budowę tego rurociągu w czasie pokoju. Był to bowiem projekt przedstawiany jako komercyjny, realizowany ze środków własnych firm wchodzących w skład konsorcjum tj. Gazprom z 50% udziałów oraz po 10% dla OMV, Engie, Shell, Uniper, Wintershall DEA¹⁹. Na projekt ten nie zostały przeznaczone żadne środki pochodzące z funduszy UE, które można byłoby wstrzymać czy ograniczyć. Z kolei nałożenie sankcji gospodarczych w czasie pokoju (przed lutym 2022 r.), na projekt, który jest popierany przez część państw członkowskich UE jest praktycznie niemożliwe. W tamtym czasie skupiono się na zapewnieniu przestrzegania prawa energetycznego UE na gazociągu NS2 i jego lądowej odnodze Eugal.

Duże znaczenie w procesie trwającej przed 2022 r. budowy gazociągu NS2 miała Dania, która wydała decyzję zezwalającą na przebieg gazociągu przez jej wyłączną strefę ekonomiczną (WSE). W przypadku trasy biegnącej przez WSE Dania nie mogła oceniać projektu pod kątem zgodności z interesami polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony. Taką ocenę realizuje się, kiedy trasa biegnie przez morze terytorialne danego państwa. Wydaną 30 października 2019 r. zgodę dla spółki Nord Stream 2 AG (spółka NS2 AG) na budowę gazociągu w duńskiej WSE, Duńska Agencja Energii (DAE) przedstawiła jako decyzję administracyjną a nie polityczną. Spółka NS2 AG pierwszy wniosek w tej sprawie złożyła 2,5 roku wcześniej w 2017 r., później do DAE wpłynęły dwa kolejne wnioski z innymi wariantami trasy gazociągu. Ostatecznie wybrano trasę przebiegającą przez WSE na południowy wschód od wyspy Bornholm. Była ona najbardziej korzystna dla Danii ze względu na mniejsze utrudnienia dla transportu morskiego oraz oddziaływanie na środowisko²⁰.

Wydanie decyzji przez DAE przesądziło o możliwości budowy NS2. Gazociąg wpisywał się w definicję połączenia wzajemnego, określonego w Dyrektywie dotyczącej wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego (Dyrektywa gazowa), dlatego też zasady funkcjonowania tego połączenia miały zostać dostosowane do wymogów prawa energe-

¹⁹ *Shareholder&Financial Investors*, Nord Stream 2, <https://www.nord-stream2.com/company/shareholder-and-financial-investors/> (23.01.2022).

²⁰ A. Łoskot-Strachota, Sz. Kardaś, P. Szymański, S. Matuszak, *Duńska zgoda na budowę Nord Stream 2*, ANALIZY 2019.10.31, OSW, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-10-31/dunska-zgoda-na-budowe-nord-stream-2> (23.01.2022).

tycznego UE²¹. Za procedurę udzielenia zezwolenia na eksploatację gazociągu na terytorium danego państwa odpowiada właściwy organ, najczęściej krajowy organ regulacji energetyki lub ministerstwo ds. energii²². Najistotniejszym wymogiem jest wyznaczenie i certyfikowanie operatora systemu przesyłowego (OSP). Certyfikacja oznacza, że OSP jest podmiotem niezależnym od tych, które prowadzą działalność w zakresie produkcji i/lub dostaw surowca. Rozdział właścicielski, czyli *ownership unbundling* (OU) dotyczy też infrastruktury przesyłowej, której właścicielem jest OSP, a nie podmiot prowadzący działalność produkcyjną i dostawczą. Jest kilka modeli *unbundlingu*, ale zgodnie z art. 9 Dyrektywy gazowej państwa członkowskie UE zapewniają, aby od 3 marca 2012 r. stosowany był jedynie model OU. Przed certyfikacją OSP krajowe organy powinny też przeanalizować czy jej wydanie nie stworzy zagrożenia dla bezpieczeństwa dostaw energii do UE i poszczególnych jej państw.

Za certyfikację spółki NS2 AG odpowiadał niemiecki regulator energetyki Bundesnetzagentur („BeNetZa”), do którego wniosek w tej sprawie trafił 8 września 2021 r. Zgodnie z przepisami Dyrektywy gazowej decyzja powinna była zostać wydana w ciągu 4 miesięcy, ale w listopadzie 2021 r. procedura certyfikacji została wstrzymana. BeNetZa jako uzasadnienie swojej decyzji podała, że spółka NS2 AG była zarejestrowana w Szwajcarii, a operator powinien działać według prawa niemieckiego. Proces został wstrzymany do czasu przeniesienia najważniejszych aktywów i zasobów ludzkich do niemieckiej spółki-córki NS2 AG, która zdaniem BeNetZa powinna być certyfikowanym OSP gazociągu NS2. O swojej decyzji niemiecki regulator poinformował KE, Federalne Ministerstwo Gospodarki i Ochrony Klimatu RFN oraz strony postępowania certyfikacyjnego, czyli Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo (PGNiG), jego niemiecką spółkę zależną PGNiG Supply & Trading (PST) oraz Ukrtransgaz - ukraińskiego operatora magistrali gazowych²³. Decyzja BeNetZa spotkała się z pozytywnym odbiorem PGNiG, które w swojej opinii przedstawiło argumenty o nie spełnianiu formalnych i merytorycznych przesłanek do certyfikacji NS2 AG w modelu, o który ubiega się spółka, czyli Independent Transmission Operator (IOT). Prawo UE, dopuszcza taki model jedynie dla systemów przesyłowych istniejących przed

²¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/692 z dnia 17 kwietnia 2019 r. zmieniająca dyrektywę 2009/73/WE dotyczącą wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego PE/58/2019/REV/1, Dz. U. L 117, 3.5.2019.

²² *Ibidem*.

²³ PGNiG: ważny krok w ramach procedury certyfikacyjnej Nord Stream 2, 21.10.2021 PGNiG, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/pgnig-wazny-krok-w-ramach-procedury-certyfikacyjnej-nord-stream-2/newsGroupId/10184> (5.02.2022).

23 maja 2019 r. W tamtym okresie gazociąg nie był nawet wybudowany więc nie można mówić o istniejącym systemie przesyłowym²⁴. Po dokonaniu przekształceń prawnych w spółce NS2 AG komplet dokumentów powinien zostać przesłany do BeNetZa, aby ta mogła wznowić procedurę administracyjną. Oznacza to, że proces certyfikacji nie został zakończony do końca stycznia 2022 r., co było oczekiwaniem strony rosyjskiej²⁵.

Początek budowy gazociągu NS2 w 2018 r., spotkał się z ostrą krytyką administracji Stanów Zjednoczonych Ameryki (USA). Choć administracja prezydencka mogła nałożyć sankcje na osoby lub podmioty wspierające budowę NS2 już od 2017 r., dzięki przyjętej ustawie Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (CAATSA)²⁶, nie zdecydowano się od razu na taki krok. Wpływ na opóźnienie prac budowlanych a nawet ich chwilowe wstrzymanie miała dopiero podpisana 20 grudnia 2019 r. przez prezydenta USA ustawa o budżecie obronnym, do której Kongres włączył przepisy o sankcjach. Objęcie sankcjami groziło wszystkim podmiotom, które były zaangażowane w budowę NS2 na głębokości 30m lub większej. Sankcje dotknęły także instytucje udzielające wsparcia budowie, np. ubezpieczalnie. Po uchwaleniu nowych sankcji z budowy gazociągu NS2 wycofała się szwajcarska spółka Allseas - kluczowy podwykonawca projektu, posiadający wyspecjalizowane jednostki układające podmorskie rurociągi²⁷. 15 lipca 2020 r. rozszerzono wytyczne ws. stosowania sankcji. Wcześniej były one wycelowane w firmy wspierające budowę gazociągu NS2, natomiast zgodnie z nowymi wytycznymi obejmowały całokształt współpracy przy budowie, modernizacji i konserwacji, m.in.: dostarczenie dóbr, informacji, technologii, usług, itd. o wartości 1 mln \$ (lub 5 mln \$ w ciągu roku). Nałożenie sankcji na wybrane podmioty mogło w praktyce oznaczać odcięcie od systemu finansowego USA²⁸.

²⁴ Art. 14, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/692 z dnia 17 kwietnia 2019 r..., op. cit.; *Niemiecki urząd zgadza się z PGNiG: NS2 AG nie może być operatorem systemu przesyłowego*, 16.11.2021, PGNiG, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/niemiecki-urząd-zgadza-sie-z-pgnig-ns2-ag-nie-moze-byc-operatorem-systemu-przesylowego/newsGroupId/10184?changeYear=2021¤tPage=2> (23.01.2021); *Niemcy wstrzymali certyfikację Nord Stream 2, Rosjanie odsunęli*, Rzeczpospolita Energia-news, 16.11.2021, <https://energia.rp.pl/gaz/art19106971-niemcy-wstrzymali-certyfikacje-nord-stream-2-rosjanie-odsuniecie> (23.01.2022).

²⁵ *Niemiecki urząd zgadza się z PGNiG...*, op. cit.

²⁶ Countering America's Adversaries Through Sanctions Act, Congress.Gov, <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364> (5.02.2022).

²⁷ B. Bieliszczyk, *Starania Gazpromu o ukończenie Nord Stream 2 i utrzymanie nad nim kontroli*, PISM, Nr 105 (2037), 14 maja 2020, https://pism.pl/publikacje/Starania_Gazpromu_o_ukonczenie_Nord_Stream_2_i_utrzymanie_nad_nim_kontroli (5.02.2022).

²⁸ B. Bieliszczyk, *Groźba sankcji CAATSA wobec Nord Stream 2*, PISM, NR 52/2020, 17 LIPCA 2020, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/95775c79-5d33-4f1c-8e82-3f564d8fcea0/1594992838809.pdf> (5.02.2022).

Po zmianach w administracji amerykańskiej i zaprzysiężeniu Joe Bidena na prezydenta USA w styczniu 2021 r., krytyka wobec gazociągu NS2 była ciągle silna, niemniej nie zdecydowano się na bardziej radykalne kroki. Prezydent, mimo presji Kongresu, nie rozszerzył sankcji na nowe podmioty²⁹. 21 lipca 2021 r. Departament Stanu USA i Ministerstwo Spraw Zagranicznych RFN ogłosiły przyjęcie Wspólnego oświadczenia odnośnie wsparcia Ukrainy, europejskiego bezpieczeństwa energetycznego i celów klimatycznych³⁰. Porozumienie to *de facto* przedstawiało warunki faktycznego wycofania sprzeciwu wobec gazociągu NS2 przez USA. Wśród głównych elementów porozumienia znalazły się:

- zapowiedź stosowania sankcji przeciwko Rosji w przypadku agresji lub innych działań destrukcyjnych, w tym wykorzystywania energii jako broni przeciwko Ukrainie (gdymy doszło do takiej sytuacji Niemcy i USA miały koordynować podejmowane działania w tej kwestii),
- deklaracja finansowego wsparcia dla transformacji ukraińskiego sektora energetycznego,
- wsparcie Ukrainy w utrzymaniu roli państwa tranzytowego; Niemcy miały zabiegać o przedłużenie okresu obowiązywania obecnej umowy tranzytowej pomiędzy Rosją a Ukrainą o 10 lat (trwająca umowa wygasa pod koniec 2024 r.),
- zapewnienie stosowania przepisów TPE w odniesieniu do niemieckiego odcinka gazociągu NS2, w tym wdrożenia zasady *unbundlingu*, dostępu stron trzecich (TPA) do gazociągu oraz dokonanie rzetelnej analizy wpływu przyszłego gazociągu dla bezpieczeństwa energetycznego jeszcze przed jego certyfikacją,
- deklaracja wsparcia współpracy energetycznej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej poprzez zaangażowanie Niemiec w Inicjatywę Trójmorza³¹.

Ministrowie spraw zagranicznych Ukrainy i Polski w reakcji na porozumienie między USA i Niemcami wydali wspólne oświadczenie, w którym uznali, że zaniechanie działań blokujących uruchomienie gazociągu NS2 spowoduje pogłębienie kryzysu bezpieczeństwa

²⁹ R. Formuszewicz, S. Kardaś, A. Łoskot-Strachota, *Spór wokół Nord Streamu 2: stanowiska i perspektywy*, OSW, 2021-03-10, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-03-10/spor-wokol-nord-streamu-2-stanowiska-i-perspektywy> (5.02.2022).

³⁰ *Joint Statement of the United States and Germany on Support for Ukraine, European Energy Security, and our Climate Goals*, <https://www.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-and-germany-on-support-for-ukraine-european-energy-security-and-our-climate-goals/> (5.02.2022).

³¹ R. Formuszewicz, A. Łoskot-Strachota, współ. S. Matuszak, *Porozumienie Niemiec i USA w sprawie Nord Streamu 2*, ANALIZY 2021-07-22, OSW, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-07-22/porozumienie-niemiec-i-usa-w-sprawie-nord-streamu-2> (5.02.2022).

w Europie i zwiększy możliwości destruktywnych działań Rosji³². Jest to oczywiste, że dyplomacja polska i ukraińska powinny były zareagować w tej sytuacji, tym bardziej, że strony nie zostały zaproszone do wspólnych rozmów nt. gazociągu NS2. Uruchomienie tego połączenia godziłoby w interesy Polski i Ukrainy i z perspektywy tych państw fiasko projektu byłoby pożądane. Fakt był jednak taki, że budowa gazociągu NS2 została zakończona, a operator rurociągu czekał na certyfikację. Dziś wiemy, że wybuch wojny na Ukrainie diametralnie zmienił sytuację i gazociąg NS2 nie został uruchomiony, jednak w tamtym czasie rozważano scenariusze uruchomienia tego połączenia i dlatego dyskutowano o warunkach funkcjonowania gazociągu. Przede wszystkim dlatego, że NS2 od początku był sprzeczny z celami unii energetycznej i wzmocniłby jeszcze bardziej pozycję Gazpromu w Europie. Zobowiązanie się we wspólnym oświadczeniu RFN i USA do przestrzegania przepisów TPE na niemieckim odcinku gazociągu NS2 oraz przeprowadzenie oceny ryzyk bezpieczeństwa energetycznego w regionie przez organ certyfikujący było kierunkiem dobrym. Analizując działania BeNetZa pod koniec roku 2021 dotrzymano tych postanowień. PGNiG oraz Ukrtransgaz zostali włączeni do procedury, a ich głos był brany pod uwagę w procesie certyfikacji. Istotna we wspólnym oświadczeniu RFN i USA była też zapowiedź o nałożeniu sankcji i koordynacji wspólnych działań w przypadku agresji Rosji na terenie Ukrainy. Sama zapowiedź jeszcze o niczym nie przesądziła, ale była sygnałem dla Rosji o zdecydowanym stanowisku USA i RFN w sprawie integralności Ukrainy oraz roli jaką odgrywa w obszarze bezpieczeństwa energetycznego Europy – ocena podjętych działań przez RFN, USA oraz inne państwa UE i NATO już po wybuchu wojny na Ukrainie jest tematem na osobny artykuł.

Przywołane fakty obrazują jak trudne i napięte były stosunki między Rosją a Ukrainą jeszcze przed lutym 2022 r. Te relacje oddziaływały także na relacje Rosji z UE, jej poszczególnymi państwami i USA. Trudne stosunki przekładały się na niedobory gazu w Europie, co z kolei wpływało na cenę surowca oraz energii elektrycznej w Europie (8,5% całej energii elektrycznej produkowanej w UE pochodzi z gazu ziemnego). Odnotowane w sezonie jesienno-zimowym 2021/2022, rekordowo niskie zapelnienie magazynów Gazpromu zlokalizowanych w Europie (ok. 30-40TWh)³³, daje podstawy do twierdzenia, że Rosja już wtedy prowadziła działania hybrydowe, które miały osłabić jedność Zachodu w podejściu do relacji z Rosją i Ukrainą. Gra toczyła się bowiem o gazociąg NS2, który był przedstawiany przez stronę rosyjską jako nowe źródło dostaw. Jego uruchomienie miało-

³² R. Formuszewicz, A. Łoskot-Strachota, współ. S. Matuszak, *Porozumienie Niemiec i USA...*, *op. cit.*

³³ A.P. Sikora, *Grudzień...*, *op. cit.*

by uzupełnić odczuwalne niedobory surowca na rynku europejskim, a zwiększenie podaży gazu ziemnego wpłynęłoby na obniżenie ceny surowca. Przyjmując tę perspektywę trudno było wyjaśnić racjonalność odroczenia terminu uruchomienia nowej magistrali ze względu na procedury administracyjne. Jednak w rzeczywistości gazociąg NS2 nie musiałby nawet istnieć, żeby Rosja zwiększyła podaż surowca w Europie już w ziemnie 2021 r. Istniejące magistrale lądowe na terenie Ukrainy i Polski (~120 mld m³) służące do tranzytu rosyjskiego surowca do państw Europy Zachodniej, mają większą roczną zdolność przesyłową niż obie nitki Nord Stream (110 mln m³). Szacuje się, że zwiększenie eksportu rosyjskiego surowca o 20% obniżyłoby cenę rynkową o 50%³⁴. Niestety, konflikty i napięcia w relacjach rosyjsko-ukraińskich – już te sprzed 2022 r. - sprawiły, że Ukraina jako szlak tranzytowy do państw Europy Zachodniej była pomijana, pomimo istniejącej i gotowej do pracy infrastruktury przesyłowej. Podobne podejście Rosja zaczęła stosować względem gazociągu Jamał zlokalizowanego na terenie Polski. 21 grudnia 2021 r. polski operator przesyłowy gazu - Gaz-System S.A informował o wstrzymaniu przesyłu rosyjskiego surowca gazociągiem jamalskim. Magistrala przesyłowa ma roczną zdolność przepustową na poziomie 33 mld m³. Gazprom dostarczał gaz zakontraktowany dla odbiorców w Polsce, natomiast nie używał tego szlaku jako tranzytowego (gazociąg biegnie do granicy polsko-niemieckiej). Ta sytuacja nie stworzyła w sezonie zimowym 2021/2022 realnego zagrożenia bezpieczeństwa gazowego w Polsce, ponieważ gazociąg Jamał jest przystosowany do dwukierunkowego przesyłu surowca, dlatego gaz można przesyłać z Niemiec do państw Europy Wschodniej, czyli w odwrotnym kierunku niż zazwyczaj. Niepokojący jest jednak fakt, że od końca grudnia 2021 r. obserwowaliśmy sytuację, w której zdolności przesyłowe na połączeniu jamalskim były przez Gazprom rezerwowane sporadycznie, a przecież zapotrzebowanie na gaz w Europie w okresie zimowym jest bardzo wysokie³⁵.

Inne czynniki wpływające na kryzys gazowy w Europie

Drastyczny wzrost cen gazu ziemnego w Europie w 2021 r. nie był jednak spowodowany tylko napięciami w relacjach rosyjsko-ukraińskich. Był to oczywiście czynnik bardzo istotny, ale nie jedyny. Jeśli więc szukamy przyczyn sytuacji na rynku hurtowym gazu

³⁴ *Nord Stream 2: Kto straci, a kto zyska na jego powstrzymaniu*, „Filary Biznesu”, 25.12.2021, źródło: „Deutsche Welle”, <https://filarybiznesu.pl/nord-stream-2-kto-straci-kto-zyska-na-jego-powstrzymaniu/a13149> (5.02.2022).

³⁵ A. Grzeszczak, *Gazociąg jamalski. Pusta rura, martwa umowa*, Polityka, 4.02.2022, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/rynek/2153348,1,gazociag-jamalski-pusta-rura-martwa-umowa.read> (5.02.2022).

ziemnego w Europie pod koniec roku 2021 r. to należy odpowiedzieć na pytanie z jakimi wyzwaniem społecznymi, ekonomicznymi i ekologicznymi mierzył się świat w minionych dwóch latach. Dopiero szersza analiza wykraczająca poza kontynent europejski daje pełniejszy obraz zaistniałej sytuacji.

Wybuch pandemii COVID-19 wpłynął na wyhamowanie globalnej gospodarki i ograniczenie zużycia energii elektrycznej. Okresowy spadek zapotrzebowania na energię elektryczną, w tym wykorzystanie gazu ziemnego, szczególnie widoczne było w Europie w czasie pierwszego lockdownu, tj. marzec-kwiecień 2020 r.³⁶ Chociaż w 2022 r. problem nie ustąpił i pojawiły się kolejne fale zakażenia wirusem to można powiedzieć, że nauczyliśmy się żyć w stanie pandemii. Po chwilowym okresie wyhamowania gospodarczego w I poł. 2020 r., gospodarka zaczęła przyspieszać, a co się z tym wiąże – popyt na energię zaczął rosnąć. Tutaj warto podkreślić, że niewielkie zasoby błękitnego paliwa w europejskich magazynach wpłynęły na cenę surowca.

Coraz większa ekonomiczna ekspansja Chin wymusza wzrost konsumpcji gazu ziemnego. Gaz jest przez Chiny postrzegany jako alternatywa dla węgla kamiennego, pomagająca w ograniczeniu emisji CO₂. Wzrost zapotrzebowania widoczny jest również w Japonii, która z kolei po katastrofie w Fukushima, dopatruje się w gazie ziemnym alternatywy dla atomu. Wzrost popytu na gaz ziemny na rynkach azjatyckich negatywnie wpływa na sytuację w Europie. Ceny spot na LNG (czyli te nie związane długoterminowymi kontraktami) są wyższe na rynku azjatyckim niż w Europie. Oznacza to, że państwa takie jak Chiny czy Japonia są gotowe zapłacić więcej za dostawy spot LNG niż państwa europejskie, a to z kolei powoduje, że Azja staje się atrakcyjniejszym rynkiem zbytu dla eksporterów niż Europa. Naturalnie sytuacja ta przekłada się na zmniejszenie podaży surowca na rynku w Europie. Istotne znaczenie miała też mroźna zima 2020/2021 w Europie i Azji, która dodatkowo zwiększyła popyt krajów azjatyckich i obniżyła stan magazynów gazu ziemnego w Europie³⁷.

Brazylia posiada jedne z największych zasobów wody słodkiej na świecie (~12% rezerw światowych), dlatego powszechne jest pozyskiwanie prądu z hydroelektrowni. Na skutek wielkich susz jakie dotknęły Brazylię w 2021 r. znacząco obniżył się poziom wód, a korzystanie z energii wodnej było w wielu regionach kraju niemożliwe. Braki pokrywano z siłow-

³⁶ International Energy Agency, *Covid-19 impact on electricity*, Statistic report, January 2021, <https://www.iea.org/reports/covid-19-impact-on-electricity> (12.02.2022).

³⁷ KE: *wysokie ceny w Azji i niskie zapasy głównymi przyczynami drożenia gazu*, CIRE.pl, 21.07.2021, <https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/187292-ke-wysokie-ceny-w-azji-i-niskie-zapasy-glownymi-przyczynami-drozenia-gazu> (5.02.2022).

ni zasilanych gazem ziemnym, dlatego też w 2021 r. wzrosło zapotrzebowanie na surowiec w Ameryce Południowej. Eksperci wskazują, że silne susze spowodowane są wylesianiem, ociepleniem klimatu i wadliwym zarządzaniem w sektorze leśnym, co daje podstawę do twierdzenia, że ta sytuacja nie jest tylko okresową trudnością³⁸.

Wielka Brytania jest światowym liderem w produkcji energii z morskich farm wiatrowych. Braki w generacji energii elektrycznej z farm na Morzu Północnym są uzupełniane siłami elektrowni gazowych³⁹. Wielka Brytania jest ósmym największym dostawcą gazu ziemnego do UE, a zwiększona konsumpcja krajowa wpływa na zmniejszenie dostępności surowa przeznaczzonego na eksport do UE⁴⁰.

29 sierpnia 2021 r. Huragan Ida, sklasyfikowany jako drugi najbardziej niszczycielski huragan w historii, uderzył w Luizjanę wstrzymując pracę firm wydobywczych i wiertniczych w Zatoce Meksykańskiej. Ponad 95% zakładów produkujących ropę naftową i gaz ziemny przerwało pracę. Wydarzenie to miało wpływ na ograniczenie podaży obu surowców na rynku globalnym⁴¹. Zatoka Meksykańska jest od lat znanym zagłębiem naftowym, którego zasoby szacuje się na ok. 2 mld ton⁴².

Decyzja o wstrzymaniu przesyłu gazu ziemnego przez algierski gazociąg GME zbiegła się z globalnym kryzysem energetycznym i wpłynęła na obniżenie podaży surowca w Europie. Poza państwami UE, największe koszty działań Algierii poniesie Maroko, które będzie borykać się z problemem przerw w dostawach. Szanse na szybkie rozwiązanie sporu o Saharę Zachodnią są niewielkie, dlatego Maroko prawdopodobnie będzie dążyć do wynajęcia pływającego terminalu LNG (FSRU), zapewniając sobie dostęp do dostaw LNG⁴³. Z perspektywy UE południowy szlak dostaw gazu ziemnego, w tym surowiec algierski był zawsze rozpatrywany jako alternatywa dla Gazpromu. Wstrzymanie dostaw gazociągiem

³⁸ *Susza w Brazylii spowodowała kryzys energetyczny. Ceny prądu pójdą w górę*, WNP.pl Energetyka, <https://www.wnp.pl/energetyka/susza-w-brazylia-spowodowala-kryzys-energetyczny-ceny-pradu-pojda-w-gore,490639.html> (5.02.2022); *Najpoważniejsza susza od 90 lat. Brazylia mierzy się z ogromnym kryzysem wodnym*, TVN METEO, 25.11.2021, <https://tvn24.pl/tvnmeteo/swiat/brazylia-najgorsza-susza-od-prawie-wieku-kraj-mierzy-sie-z-prawdziwym-kryzysem-wodnym-5502541> (5.02.2021).

³⁹ WindEnergy, *RenewableUK*, <https://www.renewableuk.com/page/WindEnergy> (5.02.2022).

⁴⁰ *EU Energy in Figures, Statistical Pocketbook 2021...*, *op. cit.*, s.26.

⁴¹ *Producenci ropy uderzeni huraganem Ida. Wydobyć stanęło*, „Energetyka”, 30.08.2021, <https://energia.rp.pl/surowce-i-paliwa/art18864781-producenci-ropy-uderzeni-przez-huragan-ida-wydobycie-stanelo> (5.02.2022).

⁴² R. Ney, *Zasoby ropy naftowej*, „Polityka Energetyczna” Tom 9, Zeszyt specjalny, 2006, https://se.minpan.krakow.pl/pelne_teksty20/k20_ney.pdf, s. 473 (5.02.2022).

⁴³ M. Zaniewicz, *Algieria...*, *op. cit.*

GME oraz planowane przed 2022 r. uruchomienie gazociągu NS2 nie wpisuje się w koncepcję dywersyfikacji kierunków dostaw gazu ziemnego do UE⁴⁴.

Podsumowanie

Nie sposób wymienić wszystkich czynników, które miały i będą mieć wpływ na kondycję europejskiego rynku gazu ziemnego. Zestawienie danych przedstawionych w artykule daje obraz tego jak cena gazu ziemnego w Europie jest podatna na wahania w różnych regionach świata, ze szczególnym uwzględnieniem działań Rosji – dominującego dostawcy surowca. UE od lat dąży do zapewniania bezpieczeństwa energetycznego, w tym gazowego w Europie, które wiąże się z nieprzerwanym dostępem do źródeł energii po przystępnych cenach⁴⁵. Nieprecyzyjne określenie „przystępne ceny” jest trudne do zmierzenia, niemniej jednak fakt, że ceny gazu ziemnego pod koniec 2021 r. były pięciokrotnie wyższe niż na początku roku, dalej solidne podstawy do twierdzenia, że cena ta nie jest przystępna ani akceptowalna z perspektywy państw, przedsiębiorców i gospodarstw domowych. Tym bardziej niepokojący był fakt, że pozycja Gazpromu na rynku UE miała się wzmocnić poprzez oddanie do użytku gazociągu NS2 – jak wiemy tak się nie stało, ale wybuch wojny na Ukrainie, poza tragicznymi skutkami dla społeczeństwa, gospodarki, całego państwa ukraińskiego, przyniósł też nowe wyzwania i problemy energetyczne dla UE.

Przed 2022 r. dostawy surowca rosyjskiego na rynek UE wynosiły 40% całości importowanego gazu ziemnego, a koncepcja unii energetycznej jasno określała, że kierunki i źródła dostaw surowca do UE powinny być dywersyfikowane. Jeśli chodzi o sezon zimowy 2021/2022 i kondycję rynku europejskiego to chwilowe zwiększenie przesyłu gazu korytarzem ukraińskim, w pierwszych dniach lutego 2022 r., wpłynęło na spadek ceny surowca z poziomu 100-90 euro/MWh w styczniu do 80-75 euro/MWh w I poł. lutego⁴⁶. Dlatego też uruchomienie połączenia NS2 wcale nie było konieczne do poprawy podaży surowca w Europie, ponieważ na przełomie 2021 i 2022 r. istniały połączenia lądowe, którymi Gazprom był w stanie dostarczać potrzebny wolumen do państw UE. Jednak nie o kwestie technicznych zdolności wtedy chodziło a o kwestie polityczne i zdolność wywierania nacisku na partnerów europejskich przez Rosję. Patrząc na ostatnie dwie dekady wzajemnych relacji

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ International Energy Agency, *Energy Security*, <https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security> (12.02.2022).

⁴⁶ Dutch TTF Natural Gas..., *op. cit.*; D. Malinowski, *Gazprom w końcu pompuje więcej gazu przez Ukrainę. Może także ruszyć Jamal*, WNP.PL, <https://www.wnp.pl/gazownictwo/gazprom-w-koncu-pompuje-wiecej-gazu-przez-ukraine-moze-takze-ruszyc-jamal,534667.html> (12.02.2022).

między Rosją a Ukrainą jesteśmy świadkami ciągłych konfliktów politycznych, które odbijają się na bezpieczeństwie energetycznym Europy. Choć mija 16 lat od konfliktu gazowego, który zapoczątkował budowę strategii bezpieczeństwa energetycznego UE, to jako wspólnota w dalszym ciągu nie zdajemy egzaminu z zabezpieczenia interesów wszystkich regionów UE i jej najbliższych sąsiadów.

Postawiona diagnoza i proponowane działania w strategii bezpieczeństwa energetycznego UE, odpowiadają na współczesne wyzwania, ale często po prostu nie są realizowane, co potwierdza utrzymująca się dominująca pozycja Gazpromu na rynku europejskim i utrzymujące się przez wiele lat tak silne poparcie dla uruchomienia drugiej nitki gazociągu Nord Stream. Oczywiście UE podejmowała przed 2022 r. działania na rzecz dywersyfikacji kierunków dostaw gazu ziemnego. Jako przykład można chociażby przywołać dwa projekty realizowane w Polsce i współfinansowane ze środków UE, tj. gazociąg Baltic Pipe, który otworzy nowy szlak dostaw surowca z kierunku północnego (do 10 mld m³/rocznie) oraz rozbudowę Terminalu LNG w Świnoujściu (zwiększenie zdolności z 5 do 7,5 mld m³ gazu rocznie). Nowa infrastruktura powinna wpłynąć na poprawę podaży surowca na rynku wewnętrznym oraz w państwach sąsiednich. Perspektywa uruchomienia Baltic Pipe to sezon zimowy 2022/2023, natomiast zakończenie rozbudowy terminalu LNG w Świnoujściu jest zaplanowane na koniec 2023 r.

Niezależnie od wypracowanych rozwiązań i podejmowanych działań na rzecz bezpieczeństwa gazowego cena surowca w UE rośnie, a bezpieczeństwo energetyczne i terytorialne Ukrainy było realnie zagrożone jeszcze przed lutym 2022 r. Pytanie czy z doświadczeń pandemii COVID-19, wahań na europejskim rynku gazowym z końca 2021 r. oraz przede wszystkim z powodu zrealizowania się czarnego scenariusza o agresji rosyjskiej na Ukrainę, UE wyciągnie wnioski. Wnioski, które dadzą nowy impuls do wzmacniania wspólnych działań w obszarze bezpieczeństwa energetycznego, czy wręcz przeciwnie sytuacja ta wpłynie na większe podziały wśród państw UE, również te w relacjach z Ukrainą i Rosją. Znalezienie odpowiedzi na te i inne pytania o ew. zmianę kierunku strategii bezpieczeństwa energetycznego UE wymaga obserwacji wydarzeń na arenie międzynarodowej w 2022 r., szczególnie w kontekście trwającej wojny na Ukrainie.

Streszczenie:

Artykuł dotyczy wahań cenowych na hurtowym rynku gazu ziemnego w Europie, które rozpoczęły się w II poł. 2021 r. Autorka analizuje czynniki, które wpłynęły na taki obrót sytuacji i szuka odpowiedzi na pytanie czy strategia bezpieczeństwa energetycznego UE odpowiada na współczesne wyzwania związane z bezpieczeństwem dostaw gazu ziemnego. Jednym z najistotniejszych powodów wahań cenowych, do których doszło przed wybuchem wojny na Ukrainie, były działania Rosji, które koncentrowały się na realizacji strategii kleszczy energetycznych względem państw Europy Wschodniej, w tym Ukrainy i podtrzymywaniu dominującej roli dostawcy gazu ziemnego na rynku europejskim. Duży wpływ na podziały wewnątrz UE oraz relacje z Ukrainą i Rosją miała rozbudowa gazociągu Nord Stream o drugą nitkę, której uruchomienie nie doszło do skutku w związku z agresją rosyjską na Ukrainę w lutym 2022 r. Przyczyną wahań cenowych na rynku europejskim w II poł. 2021 r. były także inne czynniki społeczno-ekonomiczne, w tym pandemia COVID-19, katastrofy naturalne w Ameryce Południowej i Północnej, czy też wzrost popytu na gaz ziemny w Azji.

Słowa kluczowe:

Unia Europejska, Rosja, Ukraina, gaz ziemny, ceny, kryzys, strategia bezpieczeństwa energetycznego UE, unia energetyczna, COVID-19

Key words:

European Union, Russia, Ukraine, natural gas, prices, crisis, European Energy Security Strategy, Energy union, COVID-19

Bibliografia:

1. Bielizczuk B., Groźba sankcji CAATSA wobec Nord Stream 2, PISM, NR 52/2020, 17 LIPCA 2020, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/95775c79-5d33-4f1c-8e82-3-f564d8fcea0//1594992838809.pdf> (5.02.2022).
2. Bielizczuk B., Starania Gazpromu o ukończenie Nord Stream 2 i utrzymanie nad nim kontroli, PISM, Nr 105 (2037), 14 maja 2020, [https://pism.pl/publikacje/Starania_Gazpromu_o_ukonczenie_Nord_Stream_2_i_utrzymanie_nad_nim_kontroli_\(5.02.2022\)](https://pism.pl/publikacje/Starania_Gazpromu_o_ukonczenie_Nord_Stream_2_i_utrzymanie_nad_nim_kontroli_(5.02.2022)).
3. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the short term resilience of the European gas system Preparedness for a possible disruption of supplies from the East during the fall and winter of 2014/2015, COM(2014) 654 final, Brussels, 16.10.2014 r.
4. Countering America's Adversaries Through Sanctions Act, Congress.Gov, <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364> (5.02.2022).

5. Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/684 z dnia 5 kwietnia 2017 r. ustanawiająca mechanizm wymiany informacji w odniesieniu do umów międzyrządowych i instrumentów niewiążących w dziedzinie energii między państwami członkowskimi a państwami trzecimi i uchylająca decyzję nr 994/2012/UE, Dz.U.U-E.L.2017.99.1.
6. Dutch TTF Natural Gas Calendar Month Futures, <https://pl.tradingview.com/symbols/NYMEX-TTF1%21/> (12.02.2022).
7. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/692 z dnia 17 kwietnia 2019 r. zmieniająca dyrektywę 2009/73/WE dotyczącą wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemne PE/58/2019/REV/1, Dz. U. L 117, 3.5.2019.
8. EU Energy in Figures, Statistical Pocketbook 2021, European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021, 2020, 2019, 2018, 2017.
9. Formuszewicz R., Łoskot-Strachota A., współ. Matuszak S., Porozumienie Niemiec i USA w sprawie Nord Streamu 2, ANALIZY 2021-07-22, OSW, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-07-22/porozumienie-niemiec-i-usa-w-sprawie-nord-streamu-2> (5.02.2022).
10. Formuszewicz R., Kardaś S., Łoskot-Strachota A., Spór wokół Nord Streamu 2: stanowiska i perspektywy, OSW, 2021-03-10, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-03-10/spor-wokol-nord-streamu-2-stanowiska-i-perspektywy> (5.02.2022).
11. Grzeszczak A., Gazociąg jamalski. Pusta rura, martwa umowa, Polityka, 4.02.2022, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/rynek/2153348,1,gazociag-jamalski-pustarura-martwa-umowa.read> (5.02.2022).
12. International Energy Agency, Covid-19 impact on electricity, Statistic report, January 2021, <https://www.iea.org/reports/covid-19-impact-on-electricity> (12.02.2022).
13. International Energy Agency, Energy Security, <https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security> (12.02.2022).
14. Joint Statement of the United States and Germany on Support for Ukraine, European Energy Security, and our Climate Goals <https://www.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-and-germany-on-support-for-ukraine-european-energy-security-and-our-climate-goals/> (5.02.2022).
15. KE: wysokie ceny w Azji i niskie zapasy głównymi przyczynami drożenia gazu, CIRE.pl, 21.07.2021, <https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/187292-ke-wysokie-ceny-w-azji-i-niskie-zapasy-glownymi-przyczynami-drozenia-gazu> (5.02.2022).
16. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, Europejska strategia bezpieczeństwa energetycznego, Bruksela, dnia 28.5.2014 r. COM(2014) 330 final.
17. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - Strategia UE w zakresie ogrzewania i chłodzenia, COM(2016) 51 final, Bruksela, dnia 16.2.2016 r.
18. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie strategii UE dotyczącej skro-

- plonego gazu ziemnego i magazynowania gazu, COM(2016) 178 final, Bruksela, dnia 19.4.2016 r.
19. Korytarz Północ-Południe, GAZ-SYSTEM S.A, <http://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/integracja-z-europejski-systemem/korytarz-polnoc-poludnie> (07.01.2022).
 20. Kułaga A., „Bezpieczeństwo gazowe Polski w kontekście polityki bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej”, Rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2018.
 21. Łoskot-Strachota A., Kardaś S., Szymański P., Matuszak S., Duńska zgoda na budowę Nord Stream 2, ANALIZY 2019.10.31, OSW, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-10-31/dunska-zgoda-na-budowe-nord-stream-2> (23.01.2022).
 22. Malinowski D., Gazprom w końcu pompuje więcej gazu przez Ukrainę. Może także ruszyć Jamał, WNP.PL, <https://www.wnp.pl/gazownictwo/gazprom-w-koncu-pompuje-wiecej-gazu-przez-ukraine-moze-takze-ruszy-jamal,534667.html> (12.02.2022).
 23. Matuszak S., Kadraś S., Arbitraż w Sztokholmie: strategiczny sukces Ukrainy, doraźne korzyści Gazpromu, 28.12.2017, Ośrodek Studiów Wschodnich, za: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-12-28/arbitraz-w-sztokholmie-strategiczny-sukces-ukrainy-dorazne-korzysci> (22.01.2022).
 24. Najpoważniejsza susza od 90 lat. Brazylia mierzy się z ogromnym kryzysem wodnym, TVN METEO, 25.11.2021, <https://tvn24.pl/tvnmeteo/swiat/brazylia-najgorsza-susza-od-prawie-wieku-kraj-mierzy-sie-z-prawdziwym-kryzysem-wodnym-5502541> (5.02.2021).
 25. Ney R., Zasoby ropy naftowej, „Polityka Energetyczna” Tom 9, Zeszyt specjalny, 2006, https://se.min-pan.krakow.pl/pelne_teksty20/k20_ney.pdf, s. 473 (5.02.2022).
 26. Niemcy wstrzymali certyfikację Nord Stream 2, Rosjanie odsunęli, Rzeczpospolita Energianews, 16.11.2021, <https://energia.rp.pl/gaz/art19106971-niemcy-wstrzymali-certyfikacje-nord-stream-2-rosjanie-odsuniecie> (23.01.2022).
 27. Niemiecki urząd zgadza się z PGNiG: NS2 AG nie może być operatorem systemu przesyłowego, 16.11.2021, PGNiG, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/niemiecki-urząd-zgadza-sie-z-pgnig-ns2-ag-nie-moze-byc-operatorem-systemu-przesylowego/newsGroupId/10184?changeYear=2021¤tPage=2> (23.01.2021).
 28. Nord Stream 2: Kto straci, a kto zyska na jego powstrzymaniu, „Filary Biznesu”, 25.12.2021, źródło: „Deutsche Welle”, <https://filarybiznesu.pl/nord-stream-2-kto-straci-kto-zyska-na-jego-powstrzymaniu/a13149> (5.02.2022).
 29. Ostra reakcja Rosji na werdykt arbitrażowy w sprawie Gazprom–Naftohaz, Biuletyn Gazowy, Ośrodek Studiów Wschodnich, nr 5(38), 8.03.2018.
 30. PGNiG: ważny krok w ramach procedury certyfikacyjnej Nord Stream 2, 21.10.2021 PGNiG, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/pgnig-wazny-krok-w-ramach-procedury-certyfikacyjnej-nord-stream-2/newsGroupId/10184>.
 31. Producenci ropy uderzeni huraganem Ida. Wydobyć stanęło, „Energetyka”, 30.08.2021, <https://energia.rp.pl/surowce-i-paliwa/art18864781-producenci-ropy-uderzeni-przez-huragan-ida-wydobyce-stanelo> (5.02.2022).

32. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1938 z dnia 25 października 2017 r. dotyczące środków zapewniających bezpieczeństwo dostaw gazu ziemnego i uchylające rozporządzenie (UE) nr 994/2010 (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. U. UE 280, 28.10.2017.
33. Sikora A. P., Grudzień | Miesięczne podsumowanie w produkcji energii elektrycznej w Polsce w obszarze źródeł gazowych, Instytut Studiów Energetycznych, CIRE.pl, 10.01.2022, <https://www.cire.pl/artykuly/rynek-gazu-bilans-miesiaca/grudzien--miesiecznie-podsumowanie-w-produkcji-energii-elektrycznej-w-polsce-w-obszarze-zrodel-gazowych-> (5.02.2022).
34. Shareholder&Financial Investors, Nord Stream 2, <https://www.nord-stream2.com/company/shareholder-and-financial-investors/> (23.01.2022).
35. WindEnergy, RenewableUK, <https://www.renewableuk.com/page/WindEnergy> (5.02.2022).
36. Zaniewicz M., Algieria wstrzymuje eksport gazu do Europy przez Maroko, NR 82/2021, 4 Listopada 2021, PISM, <https://www.pism.pl/publikacje/algieria-wstrzymuje-eksport-gazu-do-europy-przez-maroko> (7.01.2022).
37. Zwycięstwo Naftohazu nad Gazpromem: orzeczenie Trybunału Arbitrażowego w sprawie kontraktu tranzytowego, Biuletyn Gazowy, Ośrodek Studiów Wschodnich, nr 5(38), 8.03.2018.